

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Dějiny práva útrpného

Markéta Sztankóová

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Dějiny práva útrpného

Markéta Sztankóová

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Tímto bych chtěla poděkovat panu PhDr. Romanu Kodetovi, Ph.D. za odborné vedení práce a neskutečnou míru trpělivosti při každé konzultaci této bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2017

.....

Obsah	
Úvod	1
1. Vývoj trestního řízení.....	4
1. 1. Kat	8
2. Delikty.....	10
2. 1. Hereze.....	10
2. 2. Majetková kriminalita	12
2. 3. Žhářství.....	13
2. 5. Infanticidum.....	14
2. 6. Bigamie, cizoložství	15
2. 7. Vražda.....	16
3. Právo v době osvícenské	17
3. 1. Fenomén vězeňství	19
4. Právo útrpné	22
5. Tresty.....	27
5. 1. Ukřižování	28
5. 2. Oběšení	29
5. 3. Upalování	31
5. 4. Stětí.....	32
5. 5. Lámání kolem.....	34
5. 6. Pohřbení zaživa	35
6. Závěr.....	36
7. Bibliografie	39
7. 1. Vydané prameny	39
7. 2. Literatura	39
8. Resumé.....	41
8. 1. Resumé	41
8. 2. Resumé	42

Úvod

Městské a vrchnostenské hrdelní soudy byly po dlouhá staletí nedílnou součástí soudní správy. Hrdelní pravomoc byla ponechána jen královským městům. Nejvyšší soudní úřad byl roku 1797 spojen s Direktoriem a vznikla česko-rakouská dvorská kancelář, která byla příslušná pro záležitosti správní i soudní. Od roku 1802 fungoval opět samostatně a to ve 3 senátech: německo-rakouském, česko-haličském a italském. Potrestání delikventa bylo založeno nejen na principu zločin-trest, ale působilo odstrašujícím příkladem pro všechny ostatní. Úlohou hrdelních soudů bylo důkladné vyšetření spáchaného činu a udělení trestu podle práva. Tento zdánlivě jednoduchý postup však mohl být ovlivněn mnoha mimoprávními faktory. Městská rada byla v každodenním kontaktu s místní společností a dá se předpokládat, že při procesu mohlo být přihlédnuto k výši majetku, společenskému postavení a způsobu života. I při dodržení postupu podle práva neměl ale obžalovaný velké šance, že z trestního řízení vyjde bez újmy, ať už fyzické či psychické. Od 16. století nabývá v trestním řízení převahu tortura a stává se výlučným důkazním materiálem, při kterém mnozí lidé přiznali ve strachu a v bolestech i to, co nespáchali.

Nástup osvícenství měl přinést do trestního řízení ideje lidství, rovnosti a důstojnosti. Avšak *Constitutio criminalis Theresiana* z této osvícenské doby stanoví torturu jako rozhodující důkazní prostředek a zakotvuje pravidla a postup jejího užívání. Stíhány mohou být i činy v zákoně neuvedené, ale podle úvahy soudců společensky nebezpečné. Tresty měly charakter msty na odsouzeném. Přelomem v trestním právu je „Zákoník o zločinech a trestech“ z roku 1787. Tresty sice měly pachatele převychovat, ale zůstávají příliš kruté. Kupříkladu je ponecháno vypalování cejchů, trest bití, vystavení na pranýř, popravy jsou stále veřejné a výkon trestu odnětí svobody je doprovázen ukováním rukou a nohou. Ve vývoji práva a soudnictví 16. až 18. století sice proběhly značné změny, ale faktické postavení obžalovaného a jeho případné potrestání neodpovídalo ani na konci 18. století propagovaným idejím osvícenství a humanity. I proto jistě bylo

zájmu každého člověka, aby se do kontaktu se zákonem nedostal.

Prameny trestněprávních norem, z nichž jsem čerpala, jsou dobové zákoníky, smolné knihy v editované podobě. Některé typy smolných knih obsahují podrobné zápisy, které komplexně informují o výpovědi pachatele a okolnostech trestného činu. Pozitivem je celkový náhled na spáchání zločinu, záporem je menší přehlednost. Jiné jsou psané formou registového zápisu, která obsahuje pouze základní údaje o pachateli, jeho provinění a trestu, u nichž je výhodou snadná přehlednost. Zápisy v smolných knihách nejsou vždy úplné, občas chybí zápisy z určitého období, jméno delikventa nebo zápis o uděleném trestu. Každý městský soud mohl mít vlastní způsob vedení smolné knihy a forma i obsah zápisu záležela zejména na písaři. Na obsah zápisu mohlo mít vliv také mučení, ať už přímo použité jako způsob výslechu nebo pouhý strach z něho. Vyslýchané osoby mohly ve strachu a bolestech přiznat i to co neudělaly. Přínosné by jistě bylo přímé zkoumání archivních pramenů, bohužel mě v tomto směru limitují moje paleografické znalosti. Dalším zdrojem byly dochované dokumenty a literatura, která se tímto tématem zabývá. Má práce proto může být ovlivněna pohledem určitého autora i dobou, v níž žiji, přestože jsem se snažila o co největší nestrannost a nezájatost. Mezi nejdůležitější díla, která mi pomohla orientovat se v oblasti trestně právních norem je kniha Karla Malého *Dějiny českého a československého práva do roku 1945* a méně právní a srovnatelně kvalitní díla Jindřicha Francka, *Zločin a trest v českých dějinách* a *Velké dějiny země koruny české*. Z publikací pojednáváním o soudobé společnosti a výkonech trestu, které poutavým způsobem zprostředkovává běžnému čtenáři, bych zmínila dílo Vladimíra Šindeláře, *Cesta na popraviště, Hrdelní příběhy Tábořské, Hrdelní příběhy z Prácheňska*. Možnost použití práva útrpného zmiňuje mnoho autorů, ale nejdetailnější představu o možných způsobech mučení a jejich následků jsem získala z díla Jaromíra Slušného *Historie mučení* a Briana Innese *Dějiny mučení* a Michaela Kerrigana *The instruments of torture*. K doplnění těch nejdůležitějších knih, které byly použity při zpracovávání zvoleného tématu, je nutné uvést ještě některé články, které se věnují problematice vězénství z časopis

vydávaného Vězeňskou službou České republiky, *České vězení*.

Základním cílem bakalářské práce je podat komplexní pohled na vývoj soudnictví v českých zemích, od počátku prvních státních celků do zániku Rakouska-Uherska. Hlavní těžiště práce spočívá v poukázání absurdity užití práva útrpného jako důkazního prostředku, kdy vyslyšací metody jsou natolik brutální, že vedou k donucenému přiznání. Také trest typu „oko za oko zub za zub“ není tou správnou variantou jak dosáhnout spravedlnosti a zadostiučinění.

Práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol, které jsou rozděleny na menší podkapitoly, rozvíjející vedlejší téma, nebo slouží jen pro přehlednější orientaci. První oddíl se věnuje vývoji trestního práva. Od vzniku prvních soudů, trestních zákoníků a průběhem celého soudního řízení od počáteční žaloby až po vynesení rozsudku. Druhý oddíl věnuje pozornost jednotlivým deliktům proti právnímu řádu. Jejich definicí a následným trestem podle dobového práva. Bylo zde zastoupeno mnoho zločinů, převážně proti počestnosti, nad kterými bychom v dnešní době jen mávly rukou, nebo je pohoršeně častovali, ale rozhodně by nebyly trestány ztrátou hrdla. Třetí kapitola nás seznámí se směrem osvícenství, který měl veliký vliv na tehdejší společnost. Díky tomuto směru dochází ke změně pohledu na celou společnost a tím i nejen na průběh soudního řízení, ale především podobu trestu, kdy se postupně upouští od definitivních řešení a přechází se k pomalé nápravě. Čtvrtý oddíl se zabývá problematikou vynuceného přiznání právem útrpným. Je zde vysvětleno jak moc, jak dlouho a jakými prostředky si tehdejší spravedlnost vynucovala svá přiznání. Poslední pátá kapitola je výčtem trestů za již zmíněné delikty. Jsou zde však zmíněny jen ty nepoužívanější, neboť způsobů poprav bylo nepřehledné množství a mnohé se stále ještě vymýšlejí.

1. Vývoj trestního řízení

Spravedlnost bývá často znázorňována jako slepá žena. Je to snad pozůstatek z dob, kdy peníze a moc byly nad veškeré zákony? Od počátků prvních státních celků bylo stíhání deliktů nejprve záležitostí celé komunity. V době českého státu sloužilo právo především k náboženské či ekonomické ochraně státního útvaru. Často hájilo zájmy privilegovaných vrstev společnosti, v jejímž čele stál boží zmocněnec považující celé území za své vlastnictví. V jeho rukách se snoubila vojenská, správní, finanční i zákonodárná moc. Soudnictví bylo zpočátku vázáno na panovníkův dvůr, kde se shromáždili předáci šlechty, feudálové církevní a světští a s osobou vládce v jeho čele. Základem státního aparátu byla družina – sbor knížecích „druhů“, kteří násilím vnucovali obyvatelstvu vůli knížete. Ten si v prostředí družiny vybíral své úředníky, které pověřoval správou početných knížecích hradů.

V trestním řízení městských soudů, měly strany před soudem formálně rovnoprávné postavení. Civilní procesy se zpravidla zahajovaly ze soukromé iniciativy. Především ze strany poškozeného, který se zhostil práce „vyšetřovatele“ a shromáždil důkazy a ty následně předložil nezávislému soudci, který daný problém vyhodnotil. Hlavními důkazními prostředky byly svědecké výpovědi zapisované do knih svědomí, smolných knih nebo zemských desek. Ty „vznikaly v Čechách asi ve druhé polovině 13. století za krále Přemysla Otakara II.“¹ Desky byly původně knihami protokolními, do kterých se zapisoval průběh soudního řízení a výpovědi svědků.² Všeobecně platila zásada územní příslušnosti, týkající se hlavně těch viníků, nemajících stálé bydliště a potulujících se krajem. V praxi to znamenalo, že soud, který dostal kriminálního do své moci jako první, byl oprávněn vést proti němu proces za všechny spáchané zločiny, ať už se jich dopustil kdekoliv.: *„Za rozhodující přelom je považován rok 1222, kdy došlo k dohodě mezi státem a církví, ve které byla*

¹ MALÝ, Karel, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1999, s. 84.

² Vzhledem k počtu deskových zápisů se záhy vyvinula řada druhů zemských desek – trhové, zápisné, pühonné. Desky se tak staly jedním z nejvýznamnějších pramenů zemského práva. MALÝ, s. 85.

uznána pravomoc biskupa nad kněžími ve věcech duchovních a zejména pak požadavek církve, aby poddaní církevních vrchností byli podrobeni soudní pravomoci církevní vrchnosti.“³ Za tyto ústupky se církev stávala oporou světské moci.

Trestní (inkviziční) proces měl veřejnoprávní charakter, kdy obžalovaný stál v nerovnoprávném postavení vůči žalobci, který býval zpravidla totožný s osobou soudce.⁴ Dalším rysem těchto procesů, bylo užívání tortury k vynucení přiznání viny či ordálové důkazní řízení. Ordál by se dal chápat jako iracionální důkaz, zakládající se na rozhodnutí vyšší moci – v době křesťanské boha, dokazujícího pravdivost tvrzení obžalovaného. Cílem bylo, aby bůh projevil svou vůli a dosvědčil tak pravdu jedné ze stran. Nejčastěji to byl ordál vodou, ohněm nebo soubojem. Při prvním z nich byl svázaný člověk vhozen do vody, a pokud se vynořil na hladinu, prokázal tak svoji vinu neboť ho voda, jakožto živel čistý nepřijala. Později došlo ke změně pohledu, neboť až příliš často docházelo k utopení obviněných a proto byli označeni za vinné. Jen výjimečně se používala varianta s vroucí vodou, kdy obžalovaný musel vložit ruku do kotle a vydržet po určitý čas ve vařící vodě.

Druhou ordálovou variantou byla zkouška ohněm probíhající tak, že dotyčný držel v ruce rozpálené železo, nebo musel přejít po žhavých uhlících. Smysl spočíval v překonání bolesti a vydržení celého úkonu. Hodnocení viny přišlo podle toho, jak se zkoušenému zhojily popáleniny (zhnisání apod.) Poslední variantou byl ordál soubojem, vycházející ze zásady, vítěz má vždy pravdu. Ordály by se daly označit za nejstarší důkazní prostředek, kde zjevně vítězila náhoda a větší fyzická síla, které byly zárukou spravedlnosti.⁵ Postupně však církev docházela k názoru, že ji tento způsob zkoumání viny vlastně diskredituje, zejména v případech, kdy božím soudu unikl pachatel, jehož provinění bylo zjevné. Proto se proti takovým soudním důkazům zvedal stále

³ MALÝ, s. 32.

⁴ Podstata inkvizičního vyšetřování spočívala v tom, že vyšetřovatelé sami vyhledávali trestnou činnost, zajistili všechny důkazy, aby nakonec vynesli také rozsudek.

⁵ SCHELLE, Karel, *Vývoj trestního řízení*, Ostrava 2012, s. 25.; ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*, Praha 2015, s. 13–15.; MALÝ, s. 97–98.

větší odpor, až byly nakonec ve 14. století zakázány nebo značně omezeny. Svě renezanace se dočkaly v období honů na čarodějnice, který v 15. – 17. století zasáhl celý evropský svět.: „*Po prosazení zásad stanovených v Obnoveném zřízení zemském postupně převážil u městských soudů právě inkviziční proces.*“⁶ K první náboženské krizi došlo roku 1378, kdy bylo nastoleno papežské dvojvládní, což vedlo ke stupňující se kritice církve, která v Čechách vyvrcholila Husitským hnutím, který ukončil až Jihlavský sněm a uznání kompaktát. Ty byly v okleštěné podobě přijaty na Basilejském koncilu a později vyhlášeny jako základní zákon země.⁷

S rozvojem feudálního systému rostl vliv jednotlivých velmožů, spojených slabým poutem s úřední mocí panovníka. Tím dostávalo trestní právo i soukromý charakter, projevující se uplatněním osobní msty, která byla časem omezena na pokutu za způsobenou škodu či újmu. V druhé polovině 13. století se soudnictví osamostatnilo zřízením zemského soudu,⁸ který byl zaštitěn osobou krále. Právo často nalézaly, a pokud se nemohly opřít o obyčeje, vytvářely novou formu. Ty pak opisem soužily jako vzor pro řešení analogických případů. Tyto právní zvyky neměly platnost zákona, ale soudy je s oblibou používaly.⁹ Časem se justiční sféra rozšiřovala o soudy v centrech hradské správy a vrchnostenské soudy. Nařízení panovníka nazývaná v pramenech statuta, dekreta, výsady (privilegia) měly obecnou platnost a byly dokladem zákonodárné moci panovníka. Městská privilegia byla právním základem existence feudálního města, vymezovala povinnosti obyvatel a jeho právo a správu. Panovník tak mohl přenášet svou hrdelně-právní pravomoc na královská města a pozemkové vrchnosti.: „*Roku 1337 Jan Lucemburský nově definoval kompetence podkomořího a udělil zmíněným městům hrdelní pravomoci s výjimkou některých těžkých zločinů.*“¹⁰ Tímto výnosem získala města poměrně samostatné soudy, v poddanských městech byly tyto orgány závislé na vrchnosti a jejich úřednících. Husitství

⁶ FRANCEK, Jindřich, *Velké dějiny země koruny české*, Praha 2011, s. 57–58.

⁷ FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 2007, s. 15.

⁸ FRANCEK, *Zločin...*, s. 14–15.

⁹ Tamtéž, s. 22.

¹⁰ FRANCEK, *Velké dějiny...*, s. 15.

přispělo ke krystalizaci tří stavů, městského, panského a rytířského. Od konce 15. století se prohlubovala spolupráce pánů a rytířů na úkor měst. Roku 1517 obě strany uzavřely dohodu, na jejímž základě patřili měšťané před městské soudy a šlechtici před zemský soud. Tímto krokem si města uhájila své postavení, ale musela šlechtě uvolnit ekonomické bariéry a souhlasit s rozvojem vrchnostenského podnikání.¹¹ Neblahé následky se projevovaly v rozdílném hodnocení osoby pachatele podle jeho společenského postavení jak při výměře trestu tak v hodnocení jednotlivých deliktů. Zákoník Karla IV.¹² byl jedním z prvních pokusů o kodifikaci práva. Měl platit pro všechny země české koruny, ale šlechta to odmítala, neboť se obávala o posílení moci panovníka a „omezení svého práva svobodně nalézat právo na zemských soudech.“¹³ Rozhodující moc ve státě měla vyšší a nižší šlechta, která v sepsání zákoníku viděla prostředek, jak si toto privilegium právně zajistit. Roku 1569 sepsal Pavel Kristian z Koldína trestní kodex vycházející z Norimberského městského práva¹⁴, který byl roku 1579 schválen a vydán pod názvem „Práva městská království Českého“.

V období stavovského státu došlo k oživení a prohloubení sítě soudních orgánů. Celostátní působnost měl především šlechtický zemský soud. Předsedal mu král, nebo v jeho nepřítomnosti nejvyšší purkrabí.: „Do roku 1627 byl první a poslední instancí a proti jeho rozhodnutí neexistovala možnost odvolání.“¹⁵ Hustá síť městských hrdelních soudů v Čechách na sklonku středověku se stala základem hrdelního soudnictví a zůstala jím až do druhé poloviny 18. století.¹⁶ Pro zajištění kontroly nad městským soudnictvím zřídil Ferdinand I. apelační soud, který byl výlučně královskou institucí nezávislou na zemském právu. K apelačnímu soudu měla směřovat odvolání od všech ostatních soudů. Největšího významu nabyl v pobělohorské době, kdy se stal nejvyšší soudní instancí pro

¹¹ FRANCEK, Jindřich, 24. 10. 1517 Svatováclavská smlouva: Urození versus neurození, Praha 2006.

¹² Od 17. století nazýván *Maiestas Carolina*. MALÝ, s. 86.

¹³ MALÝ, s. 86.

¹⁴ V Čechách a na Moravě vznikly pod Německým vlivem dvě oblasti městského práva. Oblast magdeburského (= saské) zahrnovala severní Čechy, severní Moravu, Slezsko a obojí Lužici. Do oblasti práva Norimberského (= švábské) patřily střední a jižní Čechy a Morava.

¹⁵ FRANCEK, *Zločin...*, s. 16.

¹⁶ KREUZ, Petr, *Proměny organizace soudnictví v Čechách*. In: PEISERTOVIÁ, Lucie, PETRBOK, Václav (eds.), *Zločin a trest v české kultuře 19. století*, Praha 2011, s. 22.

města, která se účastnila protihabsburského odboje. Tímto skončila i éra stavovského státu a nastoupil absolutismus, kdy se panovník stává základním zákonodárcem.

Roku 1627 vyhlásil Ferdinand II. Obnovené zřízení zemské jako základní zákon pro Čechy a Moravu.¹⁷ Změnil se tak charakter zemských soudů, které už nevyjadřovaly stavovské zájmy, ale musely vycházet z platných norem psaného práva. Místo ústního jednání se zavádělo písemné, které trestní řízení prodlužovalo a tím také prodražovalo.¹⁸ Také v církevním soudnictví nastala zásadní změna. Vlivem násilné rekatolizace v českých zemích, zahájil stát zásahy do vnitřních záležitostí církve a omezil její samosprávu a styky s papežstvím. V období třicetileté války docházelo k dočasnému úbytku hrdelních trestů na území Čech a jejich opětovnému nárůstu na konci 17. století, kdy sílil vliv krajských hejtmanů na zajištění bezpečnosti ve svěřeném regionu.¹⁹

Vývoj státní správy vedl ke spojování, ale i osamostatňování jednotlivých úřadů a tak došlo k oddělení politické, finanční a soudní správy do samostatných úřadů. 18. století je poté charakterizováno jako období reformy snahy o centralizaci moci a zkvalitnění byrokracie. Podle hrdelního řádu Josefa I., měly působit jen ty soudy, které měly uděleny zvláštní privilegium či léno. Prvořadým úkolem těchto soudů bylo stíhání zločinců a vyšetřování podezřelých či zajištění výkonu trestu. Každý hrdelní soud měl mít svého předsedu a alespoň devět přisedících znajících hrdelní řád a schopných objektivně a spravedlivě soudit. Povinností soudů bylo vydržovat si z vlastních prostředků kata, do jehož kompetence patřila péče o popraviště a pranýř.

1. 1. Kat

Napříč historií byla osoba kata terčem nejhlubšího opovržení, protože přicházel do styku s krví a prováděl nečisté práce. Byl považován za „osobu sniženou“. Proto kati žili se svou čeládkou ve staveních na okraji nebo nejlépe mimo hradby měst. Měl dokonce vyhrazené místo v kostele nebo hospodě, aby s ním nemusela

¹⁷ FRANCEK, *Zločin...*, s. 18.

¹⁸ Tamtéž, s. 18.

¹⁹ MACEK, Jan, *Krajská správa v českých zemích*, Praha 1958, s. 21–27.

do styku přijít žádná počestná osoba, která by se poté musela považovat také za „osobu sniženou“. Na společenském žebříčku stál kat, ještě níže než zločinec, kterého měl popravit. Přes všeobecné pohrdání patřilo katovské řemeslo mezi jedno z nejvýnosnějších povolání. Často bylo také spojeno s prací pohodného a ta přinášela zisk z prodeje kůží a kostí. Proto si kat často musel svůj úřad nejdříve odkoupit za nemalý obnos²⁰, i když bylo toto povolání dědičné.

Po dlouhá léta nebyla pevně stanovená taxa za jednotlivé úkony, což vedlo k neúměrnému zvyšování cen za jednotlivé služby a tak byly roku 1683 vydány instrukce pro katy, vymezující maximální poplatky za katovské práce.²¹ Pro svou znalost anatomie bylo pro katy dalším zdrojem přivýdělku ranhojičství či mastičkářství. Dále pak kupčili s „kouzelnými“ předměty: „*Všemu co přišlo do styku s oběšenými se v minulosti prisuzovala zázračná síla, ať už blahodárná nebo škodlivá.*“²² Palce, zuby, provazy z popravených těl měly podle lidové víry sílu uzdravovat určité nemoci a neduhy, vyvolávat lásku nebo přinášet štěstí. Dokud byly popravy veřejné, často se v noci okolo popravišť potloukali lidé, hledající proslulou mandragoru: „*Magickou bylinu zrozenou z poslední chvíle rozkoše oběšenců.*“²³ Mistři popravčí však netroškařili a nekupčili jen s částmi lidských těl, nýbrž i celými mrtvolami. Ty sloužily studentům medicíny jako učební pomůcka. Graduovaní lékaři vstupovali do praxe po složení Hippokratovy přísahy, v níž se zavazovali svědomitě vykonávat svou práci ve prospěch pacienta a současně slibovali, že lidské tělo nebudou řezat. Z tohoto důvodu byli tehdejší znalosti o anatomii v Čechách relativně omezené. První veřejnou pitvu uskutečnil až roku 1600 Jan Jesenský, který sám nakonec skončil v rukou katovských.

V případě, že město svého kata nemělo, vypůjčovalo si ho v sousedních městech, z čehož katům plynuly také značné finanční příjmy. Městská rada mu

²⁰ I když se povolání kata dědilo, musel často katovský synek do učení k jinému katu jako pomocník, aby si přivydělal a mohl si poté úřad svého otce odkoupit. Potomci katů neměli při hledání obživy velký výběr, což si koňšelé dobře uvědomovali, a proto žádali nemalé částky. V jiných městech odváděli kati každoroční poplatek magistrátu. ŠINDELÁŘ, s.100–102.

²¹ ŠINDELÁŘ, s. 104.

²² MONESTIER, Martin, *Historie trestu smrti: Dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost*, Praha 1998, s. 208

²³ Tamtéž, s. 208.

navíc musela zajistit stravu a ubytování. Lze tedy tvrdit, že kat byl velice zámožný člověk, který své bohatství často dával na odiv výstředním oblečením, a nejednalo se o černý plášť s červenou kápí, jak ho vykresluje častá romantická představa. Asi k jedním z nejuvěrnějších popisům katovského řemesla patří kniha Václava Svátka, vycházející z kroniky katů Mydlářů.²⁴ Příběh kterak student medicíny z nešťastné lásky ke katovskému řemeslu přišel. Jeho jméno se však nejčastěji spojuje s popravou 27 českých pánů na staroměstském náměstí. I když je příběh až moc idealistický, Svátkovi se v knize podařilo věrohodně vystihnout povahu soudobé společnosti, která je zkažená, plná předsudků a pověr.

2. Delikty

Předtím než bylo možné identifikovat chování osob jako „proti zákonné“, bylo potřeba vytvořit určité společenské normy a definovat kategorie zločinu. Na pachatele trestného činu jsou aplikovány sankce za porušení norem a v této spolupráci zákonodárců, soudců, politických zájmů a sociální kontroly je pachatel označen jako „zločinec“ a daný čin jako „zločin“. Všeobecné pojmenování zločin, je obvyklé označení nejtěžších trestných činů. Karel Malý, který se zabýval právem vycházející z městských zákoníků, ordálů a apelačních tribunálů přišel s novou typologií trestních činů na delikty proti ideologickým základům feudálního státu, státního zřízení a jeho představitelům; delikty proti právnímu řádu; delikty proti bezpečnosti a veřejnému pořádku; delikty proti feudálnímu vlastnictví; delikty proti zdraví a životu; delikty proti osobním právům.²⁵

2. 1. Hereze

Pronásledování náboženských skupin bylo fenoménem už od dob Říma, který přetrval až do 20. století, ať se jednalo o Židy, sektáře, evangelíky či jiné příslušníky nekatolických církví.: *„Z řečtiny převzaté slovo hereze – zvolit,*

²⁴ SVÁTEK, Václav, *Paměti kata Mydláře*, Praha 2012.

²⁵ MALÝ, s.154–155.

označuje odchylku od oficiální církevní doktríny v oblasti učení a kultu.“²⁶ Církev dlouho trvalo, než vytvořila jasně definovanou ideologii, kde bylo možno snadno oddělit „kacíře“ od „pravověrných“. Zde bylo možné nalézt zrod inkvizice, jejímž úkolem bylo identifikování kacířů. Křesťané byli ve svých počátcích pokládáni za neznabohy a stali se terčem tvrdé perzekuce. Změna nastala až na počátku 4. století, kdy císař Konstantin využil křesťanské náboženství jako pojítko upadajícího římského impéria.²⁷ Tak se utiskovaní křesťané stali spolusprávcí státu. Církevní hodnostáři se poté aktivně zapojovali do politické aktivity a z náboženství se stal „výnosný obchod“. Rostoucí nespokojenost rolníků a řemeslníků požadující „levnější církev“ vedla k rozštěpení církve, na nejrůznější proudy a ze strany církve došlo k razantnějšímu potlačování hereze. „*Lépe heretika upálit, než jej nechat, aby setrval v bludech.*“²⁸ Tento přístup měl oddělit hříšné tělo, protože snáze podléhá svodům ďábla od čisté duše, aby bylo možné ji spasit.

Stíhání nekatolíku v pobělohorské době bylo pro krále nejen politickou otázkou, ale i existenční. A tak začala pomalá rekatolizace, které pomohlo i Obnovené zřízení zemské, prohlašující katolické náboženství za státní, takže se kacířství stalo závažným deliktem proti oficiální ideologii státu. V průběhu třicetileté války rekatolizační snahy brzdil příliv zahraničních emigrantů a vpád protestanských armád, což vedlo k lokálním povstáním. Vypjatá situace vedla k patentu z roku 1650 nařizující „*nekatolickým poddaným přestoupení ke katolické víře, jinak hrozí vězením, kvartýrováním vojska, ztrátou majetku i hrdelními tresty.*“²⁹ Represivní opatření a stíhání nekatolíků vedlo jenom k tomu, že lidé žili dvojím životem. Účastnili se katolického náboženského života a současně organizovali tajné schůzky a kázání. K upevnění a stabilizaci katolictví došlo až ve 2. polovině 17. století, systematickým působením církevních orgánů.

Nejvíce se v povědomost zapsala Španělská inkvizice, i když svoji činnost zahájila poměrně pozdě. Kacířství nebylo ve Španělsku v období středověku

²⁶ CHALUPA, Jiří, *Inkvizice: Stručné dějiny hanebnosti*, Praha 2007, s. 9.

²⁷ Tamtéž, s. 10.

²⁸ SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, Praha 2008, s. 51.

²⁹ FRANCEK, *Velké dějiny...*, s. 100.

hlavní problém. Od dob Vizigótského království, kdy do země vtrhly v 8. století islámští Maurové, byli křesťané vytlačeni na samotný okraj země. Změna nastala na konci 15. století, kdy se Španělsko sjednotilo sňatkem Izabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského. Křesťanství si tak pomocí inkvizice začalo klestit svou cestu na výsluní. Konec pronásledování nekatolíků přineslo teprve osvícenství. V habsburské monarchii se tak stalo po vyhlášení tolerančního patentu Josefem II. avšak mezi delikty proti ideologickým základům státu stále patřilo čarodějnictví.

2. 2. Majetková kriminalita

Ve Statutech Konráda Oty nalezneme řadu ustanovení o zlodějích³⁰, ale přesnou definici bychom v dějinách práva hledali marně. S osvětlením obou pojmů přichází až Rudolf Rauscher: „*Krádeží v našem právu bylo skryté protiprávní odnětí cizí věci movité k svému užitku bez svolení držitelova, kdežto loupeží bylo odnětí cizí věci movité, při němž byla trestná činnost vykonána zřejmě a zpravidla na silnici a s použitím násilí.*“³¹ Zloději a loupežníci bývali často trestáni konfiskací majetku, ztrátou cti a často i hrdla. Majetkové delikty tvořily podstatnou část městské kriminality a tak jim věnovalo městské právo náležitou pozornost. Pamatoval na ně i Koldínův zákoník, který rozlišoval dva druhy krádeže. Při zjevné byl pachatel při činu zadržen a při tajné byl usvědčen pomocí ukradené věci nalezené v jeho vlastnictví. Současně nabádal k všestrannému posuzování obžalovaného s přihlédnutím k jeho minulosti. Soudy přihlížely při projednávání četných krádeží nejen k závažnosti trestných činů, ale i k sociálnímu postavení provinilců a tak zločinci často obměkčovali soudce srdceryvnými historkami o hladovějících dětech a neúnosné životní úrovni, ale to mnohokrát nestačilo a delikventi skončili na šibenici. Spolupachatelé (překupníci apod..) byli stíháni stejně jako zloději. U soudu pak museli dokazovat, že o původu kradeného zboží nic nevěděli. Zlatým dolem drobných zlodějíčků byly městské trhy, kde se scházeli kupci, řemeslníci i ze vzdálených měst.

K základním znakům loupeže patří veřejnost a násilí, provedené

³⁰ ADAMOVIČ, Karolína, SOUKUP, Ladislav, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, Plzeň 2010, s. 25-28.

³¹ RAUSCHER, Rudolf, *O krádeži a loupeži v českém právu zemském*, Bratislava 1929, s. 25–26.

povětšinou na nějaké místní komunikaci. Loupeže bývaly často spojeny s vraždami. Z toho důvodu rozlišoval Koldín v městském zákoníku mezi vražedníkem a morděrem.: „*Neb morděr vlastně slove a jest ten, kterýž, když druhého zabí, to, což při něm najde, od něho pobere. A skutek ten má k sobě obyčejně připojenou loupež. Avšak ten, kterýž nezabijíc člověka, statek druhému pobeře, z šatův ho svleče, oloupí, loupežník toliko slove.*“³² Pachatele loupežných vražd čekal zpravidla trest smrti vpletením do kola. Loupežníci se mnohdy sdružovali do organizovaných skupin, v jejichž čele stál ten, který ostatním imponoval svou silou, obratností nebo organizačními schopnostmi. Takovýto člověk se často spolu s družinou zapsal do obecného povědomí a jeho jméno přetrvalo navěky (vzpomeňme na Václava Babinského, Nikolu Šuhaje či Juraje Jánošíka). České stavovské povstání vyústilo ve třicetiletý konflikt, který zpusťošil především země střední Evropy. Následným průtahem armád, které muselo živit místní obyvatelstvo, mnohdy zatíženo i novými berněmi, se ocitlo na prahu vlastní existence, což se odrazilo na zvýšené kriminalitě, zejména v majetkové delikvenci. Tento trend se dařilo potlačit jen velice pozvolna a přetrval až hluboko do 18. století.

Závažným deliktem bylo zcela jistě falšování mince, protože jak výrobou, tak jejím šířením, ohrožoval dobovou měnu a tím i ekonomickou podstatu státu. Padělání mincí sloužilo spíše k obohacení jednotlivce na úkor obyvatel. Postih padělatelů za jejich činnost byl poměrně přísný.: „*V letech vlády Přemysla Otakara II. stanovil sněm pro padělatele mince trest smrti a konfiskaci majetku.*“³³, ale ani hrozba smrti pachatele neodradila. I další snahy panovníků o právní ochranu mince vyzněly na prázdno. To dokládá i to, že v českých zemích existovala řada penězokazeckých dílen, které byly odkryty v krasových a pískovcových jeskyních.

2. 3. Žhářství

Městská i vesnická zástavba byla v dobách středověku a raného novověku z

³² KOLDÍN, Krystyan, *Práva městská království českého a markrabství moravského*, Praha 1876, článek N. XXVIII, s. 323

³³ FRANCEK, *Velké dějiny...*, s. 211.

veliké části dřevěná. V domech i na ulicích byl uchováván hořlavý materiál (dříví, sláma) a i přes veškerá opatření, skýtal požár veliké nebezpečí, neboť mohl zničit celé město či vesnici. Při takovýchto katastrofách nešlo pak jen o hmotný majetek, ale i o lidské životy. Města se poté snažila vytěžit z požárů maximum daňových úlev a příspěvků na novou zástavbu, která se mohla řídit moderními trendy a jednotným urbanistickým plánem.: *„Tak vznikly po velkém požáru (1507) pozdněgotické Pardubice“*,³⁴ z veliké části sponzorované Vilémem z Pernštejna. Přes tento jediný pozitivní rys, byl požár velikou katastrofou s tvrdě stíhaným původcem, který zpravidla skončil také v plamenech. Tento osud potkal i jistého pastýře Brože z Načeradce, který se dopustil smilstva a po právu byl vypráskán z města. Tím však utrpěla jeho pýcha a rozhodl se městu Táboru pomstít založením požáru. Byl však dopaden, a když poté na mučidlech podrobně popsal způsob založení požáru, byl odsouzen k upálení.³⁵ Pokud šlo o požáry z nedbalostí, u nichž došlo ke způsobení škody sousedům, byli provinilci potrestáni pouhým vězením nebo peněžitou pokutou. Jestliže již hořelo, ať lidským nebo přírodním zásahem, byl každý povinen takový oheň uhasit, aby se dále nešířil a více nerozmáhal. Koldýnův zákoník pamatoval na lidský hyenismus těžící z katastrofické situace.: *„Bylo-li by na koho shledáno, že by toho času, když hořalo, něco odnesl, tím oumyslem, aby toho požil, nejsa té vůle zase po ohni konečně nazejtří to hned navrátiti, ten a takový bez milosti oběšen býti má.“*³⁶

2. 5. Infanticidum

Infanticidum je výraz pro úmyslný potrat nebo vraždu dítěte, a proto patří mezi delikty proti životu a zdraví. Často se jednalo o nechtěné dítě nabyté při cizoložství, smilstvu či znásilnění. Být svobodnou matkou není nic jednoduchého v dnešní době natož v minulých staletích. *„Cejch „zrození z nepoctivého lože“ si takové děcko s sebou neslo až do dospělosti, kdy se z něj stal člověk druhé, ne-li*

³⁴ Tamtéž, s. 203.

³⁵ ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Hrdelní příběhy tábořské*, Písek 2002, s. 33–35.

³⁶ KOLDÍN, článek O. XXI, s. 342.

dokonce třetí kategorie. ³⁷ I na matky těchto dětí bylo pohlíženo s neskryvaným opovržením a při zjištění jejich stavu byly obvykle vyhnány ze služby, která znamenala jejich obživu. Není proto divu že se svou bezvýhodnou situací snažily řešit potratem, nebo vraždou novorozence. Takovéto delikty byly trestány smrtí a to nejčastěji stětím nebo pohřbením za živa a při zvláště ukrutných způsobech vraždy, byly provázeny zostřujícími tresty. Problematika potratu byla ožehavé téma, které rozdělovalo společnost po dlouhá staletí. Formálně nemohla žena nechtěné dítě legálně potratit, aniž by ji nestihl krutý trest a tak se ženy při neplánovaném těhotenství řídily babskými radami a mechanickými způsoby vypuzení plodu. Zvedání těžkých břemen, tlačení na břicho, skákání z výšky, nebo popíjení různých lektvarů od bylinářek, jejichž přesné recepty se dochovaly jen ojediněle, neboť napomáhání potratu bylo trestáno jako potrat samotný. Pokud by existovala legální cesta k přerušení těhotenství, nemusela být kriminalita tak vysoká a stovky zoufalých žen by neskončily pod katovým mečem.

2. 6. Bigamie, cizoložství

Manželství a rodina je chápáno jako základní kámen křesťanského společenství a tudíž veškeré nežádoucí vlivy, které by tuto svátost narušily nebo rozdělily, byly trestány s o to větší přísností. Mezi trestné činy ohrožující podstatu manželství patřila bigamie, cizoložství, ale i únos. Světské soudy řešily bigamii poddaných vcelku mírně, výpraskem, vypovězením, vystavením na pranýři, nebo nařízením nucených prací. Ke kapitulárním trestům sahaly soudy v případech recidivy nebo ve spojení s jinými trestními činy, jako bylo čarodějnictví, vražda či krádež. Cizoložství lze definovat jako porušení cizího lože.: *„A to cizoložstvo vlastně působí a děje se s ženou, kteráž by muže svého měla aneb muž zase manželku svou vlastní máje, s cizí ženou by obýval. Pokuta hrdla ztracení.* ³⁸ Dokazování mravních deliktů bylo velice obtížné, protože při intimních chvílích nebývali přítomni svědci. Častým a nesporným důkazem se stávalo neplánované

³⁷ ŠINDELÁŘ, *Hrdelní...*, s. 58.

³⁸ KOLDÍN, článek M. XXIX, s. 308.

těhotenství. Nejprísnejší tresty však čakaly na pachatele incestů a sodomie, při které byl potrestán nejen pachatel, ale i nebohé zvíře. K sodomii se řadila jak onanie a homosexualita tak i sexuální styky muže a ženy, nevedoucí k oplodnění (orální a anální sex).³⁹

O prostituci se říká, že je to nejstarší řemeslo. Trvalo řadu let, než lidstvo dopělo k závěru, (který platí i dnes), že ji nelze zcela vymýtít, jen regulovat. Byla totiž zdrojem vysokých příjmů a to nejen pro kněžky lásky, ale také pro jejich kuplíře. Avšak to nebylo jediné, co prostitute přinášela, byla také živnou půdou pro nejrůznější pohlavní nemoci, které se vlivem válek⁴⁰, promiskuity obyvatel a objevnými plavbami rozšířily po celém světě. Na druhé straně se objevuje i názor, podle něhož měla prostitute i jistý pozitivní význam. Umožňovala ukojení sexuálního pudu a tím mírnila agresivitu dospívajících mládenců a eliminovala sexuální delikty.⁴¹

Podle novodobé definice je kuplířství trestní čin, kterého se dopustí ten, kdo jinému sjedná, přivede nebo ho svede k provozování prostitute. Ve středověku byl tento zločin znám pod termínem svodnictví, které kromě zprostředkování pohlavního styku za úplatu zahrnovalo i bezúplatné navádění k nemravnému životu. Svodnictví se mohl dopustit také ten, kdo toleroval nemravné chování osob. Třebaže zákon kuplířství zakazoval, v řadě měst byly nevěstince tolerovány městskou radou.

2. 7. Vražda

V trestných činech proti životu a zdraví bylo rozlišováno mezi neúmyslným zabitím a úmyslnou vraždou neboli mordem.⁴² Jestliže šlo o neúmyslné zabití, byl takový člověk vypovězen, po složení peněžité pokuty, jež připadla pozůstalým. Existovala také možnost řešit případ mimosoudně tzv. smlouvou o hlavu, kdy šlo vlastně o výkup z krevní msty. V případě, že měšťan zavraždil šlechtice, nepřicházela v úvahu peněžitá pokuta, ale trest smrti, který byl

³⁹ FRANCEK, *Zločin*, s. 239.

⁴⁰ Syfilis, se poprvé objevila u vojáků francouzské armády, kteří obléhali Neapol, odtud název morbus gallicus (francouzská nemoc). FRANCEK, s. 241.

⁴¹ MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích 3*, Praha 2004, s. 206.

⁴² MALÝ, s. 89.

prováděn stětím. Pokud nebyl pachatel zadržen přímo při činu, bylo dokazování velice problematické, zvláště u hospodských rvaček, kdy byla sebeobrana nutná a zbavovala odpovědnosti za usmrcení.: „*Na ty, kteříš by svému násilí, hájíce se a bráníce sebe, od kterýchž by se jim ublížení dalo, zabili, pokuta vraždy, tak jakž prve položeno jest, se nevztahuje.*“⁴³ Avšak stále šlo o život člověka, a proto býval pachatel potrestán několikátýdenním vězením. Vraždy nebyly jen doménou mužů. Ve smolných knihách bychom našly mnoho žen, které se rozhodly ukončit někomu život. Nejčastěji to bylo travičstvím, což bylo mnohem horší, protože takový plán vyžadoval přípravu a nebyl impulzivním činem jako většina vražd.

3. Právo v době osvícenské

Vývoj trestního soudnictví raného novověku vyvrcholil Tereziánským zákoníkem.⁴⁴ Tento právní akt byl však zastaralý, už v době svého vzniku. Stále uznával torturu jako základní důkazní prostředek a trest měl i nadále charakter msty. Teprve zákoník Josefa II. z roku 1787 ovlivněný dílem Caesara Beccari „O zločinech a trestech“ i názory osvícenců nastolily novou cestu.⁴⁵

Osvícenství plynule navázalo na poznatek renesance a humanismu, „objevujících“ člověka a přírodní vědy, které způsobují obrácení obrazu světa, kdy „vědění je moc“. Zrodil se tak obraz takzvaného vzdělance, který chce být vědecky osvícen, a proto se cítil povznesen nad nevědomost a pověry nevzdělaného lidu.⁴⁶ Jestliže se svěští panovníci středověku považovali za služebníky Boží, pak v novověku se vžívali do role služebníků státu. Proto osvícenský absolutismus, vybudoval školský vzdělávací systém, provedl reformu státní správy, soudnictví atd., čímž položil základy pro vytváření moderního právního státu. Tato obecná charakteristika nevystihuje všechny jednotlivé projevy osvícenství. Prapůvod tohoto myšlenkového směru bychom hledali ve volnomyšlenkářství a liberalismu Anglie, odkud se v radikálnější formě šíří do

⁴³ KOLDÍN, článek N. XLIV, s. 329–330.

⁴⁴ Constitutio Criminalis Theresiana

⁴⁵ FRANCEK, *Zločin...*, s. 28.

⁴⁶ CORETH, Emerich, *Filosofie 17. a 18. století*, Olomouc 2002, s. 146–147.

Francie a dále do Německa či habsburské monarchie, kde byl reprezentován osobnostmi jako kníže Kounic, Josef II.

Bylo zjevné, že spravedlnost založená na dohaděch a spekulacích a jež si libovala v rituálních a teatrálních popravách, byl dávno přežitý mýtus. A tak dala osvícenská doba, tolik lpící na zákonech a pravidlech světa nový trestní zákoník Josefa II.: „*Poprvé v evropských dějinách trestního práva se zde objevilo oddělení části obecné a speciální či důsledné rozlišení přitěžujících okolností i forem spoluúčasti.*“⁴⁷ Uváděl do praxe presumpci neviny a vyhověl i humanistickým požadavkům doby, jako bylo zrušení tortury, mrzačících trestů či trestů smrti. Ten byl však z politických důvodů obnoven už roku 1795, za zločiny proti státu a životu.⁴⁸ U civilních osob se univerzálně vykonával oběšením. A i když se v soudnictví znovu objevil stín šibenice, středověké hrůzy jako popravy upálením, lámání kolem nebo čtvrcení se definitivně staly minulostí. Dominantními tresty se stávalo odnětí svobody, většinou provázené lehčí či těžší nucenou prací. Nejtěžší formy vězení, často doprovázené omezeným příjmem potravy, fakticky nahrazovaly trest smrti.

Důležitou otázkou byla i délka trestů. Osvícenská společnost kritizovala doživotní tresty jako příliš definitivní, bez možnosti nápravy a tak Josefský zákoník stanovil horní hranici odnětí svobody na 100 let (v novele kodexu z roku 1852 dochází k redukování horní hranice na 20 let).⁴⁹ Jakmile se nejdůležitější formou trestu stalo odnětí svobody, docházelo k brzkému nedostatku „ubytovacích“ prostor. Středověká justice neznala trest dlouhodobého odnětí svobody, protože za těžké zločiny šel pachatel rovnou na popraviště. Za menší prohřešky si hříšníci vysloužili pobyt v šatlavě, která často bývala přímo v budově radnice. Zde mohli mít vězni vlastní peřiny, manželky jim nosily domácí jídlo a v dlouhých chvílích hráli karty.

Roku 1850 vydal František Josef I. patent, kterým byl ustanoven nový právní řád, obsahující řadu pozitivních změn. Jednalo se o ústnost a veřejnost

⁴⁷ TINKOVÁ, Daniela, *Zločin a trest na prahu občanské společnosti*. In: Kulturně historická revue 22, 2000, 1, s.14–19.

⁴⁸ ŠÍNDELÁŘ, *Cesta...*, s. 23.

⁴⁹ TINKOVA, s. 15.

řízení, volné hodnocení důkazů soudem, zásadu materiální pravdy, obžalovací proces a porotní soudy.⁵⁰ Tento trestní řád však neměl dlouhého trvání a byl po roce zrušen tzv. silvestrovskými patenty, které zahájily období bachovského neoabsolutismu. Trestní proces se tak vrátil k inkviziční podobě se všemi jeho nedokonalostmi.⁵¹ Ke změně a rozmachu vězeňství došlo znovu až po vzniku Československé republiky. Bylo zavedeno moderních prvků a přístupů, jako např. kulturně mravní působení na vězně.⁵²

3. 1. Fenomén vězeňství

Uplatňování trestu odnětí svobody v dnešním pojetí se datuje k přelomu 15. a 16. století. „*Zakládání věznic si vynutil vznik velkých městských aglomerací, spojený s rozvojem průmyslu, likvidace malých farmářů velkochovateli apod.*“⁵³ Tyto faktory byly příčinou nárůstu nezaměstnaných dále pak tuláků a žebráků. To vedlo k eskalaci kriminality. Věznice vznikaly v opuštěných objektech hradů, klášterů a staly se shromaždištěm těchto nežádoucích živlů. Vězení byla spravována a hlídána armádou. Neexistovala jakákoliv diference vězněných, takže spolu vykonávali trest mladiství, ženy, vězni odsouzení za méně závažné zločiny s těmi, kteří spáchali nejtěžší zločiny a recidivisté. Rozvoj vězeňství a rozšíření názoru o možnosti převýchovy trestanců, měly za následek rozdělení vězňů podle závažnosti trestu a také odlišný přístup v případě politických vězňů.

O příčinách a důvodech zločinu, zejména psychologických a sociálních se neuvažovalo. Důležitá byla jen forma trestu, která měla odplatný charakter, v němž se zrcadlil obraz spáchaného činu. Pro okolí působil odstrašujícím příkladem, kdy jej měl odradit od případné trestné činnosti. U méně závažných zločinů se přistupovalo k nápravné teorii, kdy byl pachateli poskytnut čas na zhodnocení svého dosavadního života, nejčastěji ve vězení. Tento způsob byl však velice náročný na odbornou pomoc, protože jinak začal uvězněný (především při dlouhodobějších trestech) chápat vězení jako alternativní způsob

⁵⁰ SCHELLE, s. 30.

⁵¹ Tamtéž, s. 43.

⁵² SOCHŮREK, Jan, *Kapitoly z penologie. I. Díl: Úvod do teorie trestu a trestání*, Liberec 2007, s. 29.

⁵³ Tamtéž s. 26.

života než jako trest. Poslední z možností byla eliminační, a jak její název napovídá, jedná se o definitivní vyloučení pachatele ze společnosti. Ať už formou vyhnanství⁵⁴ (především ve středověku), nebo doživotního žaláře a v extrémních případech smrti pachatele. Po zrušení trestů smrti se jedinou účinnou ochranou stávalo doživotní uvěznění, avšak tyto tresty se brzy ukázaly velice nákladnými, protože způsobují trvalý nárůst uvězněných osob.

Rakouský trestní zákoník z roku 1852 přinesl nejen postátnění vězeňství, ale i preciznější rozdělení provinění a způsobu jejich potrestání. Přečiny a přestupky se odpykávaly ve vězeních okresních soudů a při trestech nad jeden rok byli odsouzení umisťováni do trestnic. Zemská trestnice se v té době nacházela v Řepích u Prahy, která dnes slouží jako ženská věznice. Dále pak v Plzni, Valdicích, Mírově na Moravě a Praze.⁵⁵ Všechny zde zmíněné jsou i nadále využívané jako věznice, až na Svatováclavskou trestnici v Praze. Ta musela být pro svůj nevyhovující stav zavřena.

V rozmezí 1820-1855 bylo v Evropě a Americe započato s výstavbou prvních větších věznic.⁵⁶ Zahraniční trestnice byly stavěny především v menších městech, nebo alespoň v dostatečné vzdálenosti od hlavního města. Zatímco ta pražská byla zbudována přesně naopak. Jako nejvhodnější byl zvolen bývalý klášter svatého Václava na Zderase, zrušený roku 1785, i přesto že se od výstavby improvizovaných budov, které původně sloužily jinému účelu, upouštělo.: *„Byla koncipována až pro 1000 vězňů a svoji kapacitu naplnila v letech 1829-1831, kdy skutečný počet vězňů činil 921 až 1000 vězněných.“*⁵⁷ Mnoho z nich se však konce trestu nedočkal. Adaptace trestnice z bývalého kláštera, kdy byly využívány úzké, zcela nevybavené mnišské cely. Málo výživově hodnotná strava, nedostatečná hygiena a práce ve vězeňských manufakturách, vedly k tomu, že trestnice byla přímo živnou půdou pro veškeré druhy nemocí, které ji pravidelně sužovaly. Také lékařská péče byla tehdy méně

⁵⁴ Institut psance a vyhnanství byl v pozdějších dobách užíván nejen pro kriminální činnost, ale i pro eliminaci politických odpůrců, nepohodlných filosofů či literátů apod.

⁵⁵ MALÝ, s. 237–238.

⁵⁶ Velká Británie - Millbank (1822), USA – Auburn (1823)

⁵⁷ UHLÍK, Jan, *Minulost českého vězeňství*, České vězeňství, 1993, 2, s. 18.

účinná. Vlivem mnoha úmrtí, nevyhovujícím prostorám a nevhodnému umístění věznic, bylo rozhodnuto o ukončení její činnosti.⁵⁸ Roku 1895 byly zbořeny poslední objekty⁵⁹ a jedinou připomínkou tak zůstává kostel sv. Václava.

Stavba Borské věznic v Plzni probíhala v letech 1874-1878 a ještě téhož roku byla do ní dopravena první skupina 43 vězňů z pražské zemské trestnice u sv. Václava.⁶⁰ Při projektování bylo zvoleno paprskové architektonické řešení, jímž se architekt zřejmě inspiroval stavbami v Anglii a USA. Již od konce 19. století byla plzeňská věznice nechvalně známá, vězněním osob odsouzených z politických důvodů. V roce 1894 se v plzeňské věznici ocitlo 33 z 68 odsouzených v politickém procesu s "Omladinou", včetně budoucího prvního ministra financí Československé republiky Aloise Rašína.⁶¹

Valdická věznice se dodnes nachází v objektu dřívějšího kartuziánského kláštera, který založil v letech 1627 Albrecht z Valdštejna. Až do roku 1855 klášter pustl, neboť objekty byly využívány jako sýpky obilí, sklady bavlny a starých věcí, v některých "lepších" prostorách bydleli knížecí úředníci. V roce 1856 bylo rozhodnuto, že z bývalé kartuzie bude zřízena centrální věznice pro nejtěžší tresty od 10 let do doživotí. O rok později sem byla přivezena část vězňů z trestnice Špilberk u Brna. Mezi prvními trestanci převedenými do Valdic byl i známý loupežník Babinský.⁶² Valdice se staly jednou ze dvou československých trestnic pro nepolepšitelné muže⁶³, odsouzené k trestu odnětí svobody v trvání od jednoho roku až po doživotí.

Červený hrad postavený ve windsorském slouhu, byl vlastním hradem velmi krátkou dobu. Původně patřil olomouckému sídelnímu biskupovi, který ho dal také postavit, avšak již v polovině minulého století byl dán k dispozici státu a stal se výchovným ústavem - věznicí.⁶⁴ Přes jeho vysoké hradby nebylo úniku a

⁵⁸ V roce 1878 připadalo na 510 vězňů 96 dozorců, 3 duchovní, 44 vojáků, 2 učitelé a jedna osoba sanitního personálu, přičemž lékař do věznic jen docházel. V roce 1879 zde onemocnělo 465 osob z 632 tyfem a černými neštovicemi a téměř jedna pětina vězňů zemřela. MALÝ, s. 235.

⁵⁹ UHLÍK, *České vězeňství...*, s. 20.

⁶⁰ BAJCURA, Lubomír, *Věznice Plzeň*. In: *České vězeňství*, 2003, 1, s. 67.

⁶¹ Tamtéž, s. 67.

⁶² Tamtéž, s. 78.

⁶³ Za nepolepšitelné byli prohlášeni muži, kteří byli odsouzeni třikrát za zločin téhož druhu.

⁶⁴ ŠEDIVÝ, František, ŠEDIVÝ, Zdeněk, *Bory - Mírov*, Praha 2008, s. 123.

tak se v následujících letech stal útlukem pro mnoho válečných vězňů, delikventů či nepřátel režimu. Současný mírovský komplex je koncipován jako věznice se zvýšenou ostrahou, pro výkon doživotních trestů a výkon trestů odsouzených s duševní poruchou a poruchou chování.⁶⁵

Kromě věznic a trestnic existovalo v Rakousko-Uhersku ještě jiná podobná zařízení. Jednak to byly donucovací pracovny, do kterých se umísťovaly osoby bez soudního rozsudku ohrožující veřejnou i soukromou bezpečnost. Dále pak polepšovny, určené pro mladistvé do 18 let. S těmito změnami souvisí i zakládání různých fondů a spolků na podporu vězňů a již propuštěných.

Jedním z hlavních reformátorů vězeňství byl František Josef Řezáč. Roku 1847 započal své působení na faře kostela svatého Václava na Zderase, který byl součástí Svatováclavské trestnice. Mladý kněz se tak dostal do prostředí, kde „*vykonávání nejen vlastních kněžských, ale i dalších tehdy obvyklých činností kněze, spojených s přijímáním vězňů, jako uklidňováním a hodnocením jejich chování nejen v případě podávání návrhů milosti, vysilovaly nejen svou náročností, ale i počtem.*“⁶⁶ Účastnil se revolučních událostí roku 1848, a proto měl možnost poznat vězení i z druhé strany - především zoufalé hygienické podmínky, stravování a chování personálu k uvězněným. Řezáč začal studovat dostupnou literaturu a ve svém díle poté nabádal ke, komplexnímu působení na vězně vedoucí k jejich převýchově.⁶⁷ Dalo by se tvrdit, že co znamená Komenský pro pedagogiku, to znamená Řezáč pro vědu žaláňní.

4. Právo útrpné

Mučení můžeme charakterizovat jako násilí fyzické i duševní, jehož cílem bylo donutit člověka, aby jednal tak, jak to druhému vyhovuje, aby činil to, co původně vůbec nechtěl, nebo je dokonce v rozporu s jeho bytostnými zájmy.⁶⁸ Práva útrpného se užívalo především při soudních procesech jako donucovacího

⁶⁵ BAJCURA, s. 49.

⁶⁶ UHLÍK, Jan, *F. J. Řezáč - reformátor vězeňství a školství 19. století*, Praha 1997, s. 39.

⁶⁷ ŘEZÁČ, F. J.: *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*, Praha 1995.

⁶⁸ SLUŠNÝ, s. 4.

nástroje. Byl to nejdéle používaný iracionální důkazní prostředek. Avšak paradoxní je, že přiznání učiněná při jakékoli formě mučení, byla neplatná. V praxi to vypadalo tak, že nebožák byl vystaven tortuře dle závažnosti činu, nebo jeho zarputilosti a po přiznání byl dalšího pokračování ušetřen. Poté byl předveden před soud, kde se rovnou doznal, nebo mu bylo „taktně“ naznačeno, co ho znovu čeká, pokud vše nepřizná. Existují však i případy, kdy odsouzenec opakovaně přiznával a odvolával své činy a tak byl střídavě tak dlouho mučen, dokud na mučidlech nezemřel.: *„Právo útrpné se stalo jednou z forem ochrany středověké společnosti, které neznala moderní policii, schopnou bojovat se zločinem zcela jinými metodami.“*⁶⁹

Mezi nejstaršími druhy mučení patřilo bití, se kterým se můžeme setkat už v Egyptě. Je to proces zcela jednoduchý a lze ho stupňovat použitím různých pomůcek jako hůl, klacek, *„z čehož se později vyvinulo žezlo. Symbol naznačující možnost úderu a rány se tak stal symbolem vlády.“*⁷⁰ Další pomůckou, jež si našla své místo v oblasti lidského utrpení byl bič, který se podle země původu dočkal mnoha podob. V Rusku se užívala knuta, což byly kožené pásky zakončené uzlíky nebo kovovými kuličkami. Devíticasá kočka se využívala zpravidla v královském námořnictvu. Byla velice podobná ruské knutě s tím rozdílem, že na koncích kožených pásků měla dva až tři uzlíky. Devět propletených žil dokázalo odsouzeneci proseknout kůži a uzlíky vytrhávaly kusy tkáně.: *“Rány se podobaly útoku dravce, který svými drápy vytrhává kusy masa.“*⁷¹ Ve Francii se trestalo battoirem, což nebyl ani tak bič, jako větší vařečka na prádlo s dlouhou rukojetí, na jejíž plochý konec se přibily hřebíky. V Japonsku a Číně se trestalo štípaným bambusem, jelikož každá rána dopadala na kůži jako břitva a přežití obětí bylo často otázkou štěstí.⁷²

Mistři kati si často zakládali na svém umění bičování, kdy dokázali odsouzeneci uštvědit sto padesát ran bez jediné kapky krve, ale maso potřhat na kaši, nebo naopak několika ranami udělat z kůže jen cáry. I když bičování nebylo

⁶⁹ SLUŠNÝ, s. 7.

⁷⁰ Tamtéž, s. 129.

⁷¹ KERRIGAN, Michael, *The instruments of torture*, London 2001, s. 133.

⁷² DONELLY, Mark, *Nejkrutější metody mučení v dějinách*, Frýdek-Místek 2012, s. 267–268.

hrdelním trestem, ke smrti docházelo poměrně často. Omezený počet ran byl prostým potrestáním, silné údery ve velkém počtu však mohly znamenat rychlou smrt. Navíc riziko zanícení desítek, někdy i stovek otevřených ran představovalo běžný vedlejší efekt.

Novověk přinesl vzestup techniky, což se následně projevilo i v konstrukci mučících nástrojů a tyto „poznatky“ se na svou dobu šířily Evropou neskutečně rychle. Proto se až na malé výjimky, způsoby a prostředky moc nelišily. Lidstvo si dalo značnou práci s vymýšlením různých důmyslných nástrojů rozličných tvarů a velikostí, způsobujících nepředstavitelnou bolest, avšak nejúčinnějším nástrojem byl samotný strach. Strach a lidská představivost byla v rukou trýznitelů tou největší zbraní. Obviněný byl často odveden do nějaké kobky či vězení, kde mu byly ukázány nástroje běžně užívané při tortuře, které budily hrůzu jen při pohledu na ně a pak mu byly podrobně představeny. Poté byl dotyčný odveden do své cely, kde potmě a mezi pozůstatky již dávno zemřelých vězňů přemýšlel o svém osudu a představoval si, co ho asi čeká. Když pak mělo dojít k samotnému výslechu, obviněný se raději doznal ještě dříve, než padla první otázka, aby nemusel podstoupit hrozná muka. Za další mučící techniku fungující na bázi strachu by se daly označit předstírané popravy. S odsouzeným bylo zacházeno přesně tak, jako by se jednalo o její poslední hodinku, s tím rozdílem, že omilostnění přicházelo v posledním okamžiku popravy.⁷³ V mnoha případech byla poprava vykonána slepými náboji, kdy oběti slyší výstřel a vzápětí si uvědomují, že jsou stále naživu. Následný šok dokázal způsobit celoživotní psychické trauma.

Použití psychického nátlaku namísto fyzického se při výsleších a vymáhání doznání praktikovalo již odedávna. Další metodou nátlaku je dezorientace, které je možné dosáhnout nejrůznějšími způsoby. Podmínky uvěznění v mokrých, studených (nebo naopak záměrně přetápěných) celách, často bez přístupu denního světla téměř znemožňovaly sledovat běh času a

⁷³ 22. 12. 1849 byl stejným trestem postihnut ruský spisovatel F. M. Dostojevský. V okamžiku, kdy popravčí četa dostala rozkaz ke střelbě, se přihnal carský pobočník, který přinesl list od cara Mikoláše I., který trest smrti zmínil na nucené práce na Sibiři.

zvyšují zmátek. Trýznění bývalo znásobováno odepřením jídla a pití. Vězněnému nebyl dovolen ani chvilkový odpočinek nebo byl násilím buzen po pár minutách spánku a následnou spánkovou deprivací se odolnost vězněného značně snižovala. Výše zmíněné praktiky mohou vést až ke ztrátě vlastní osobnosti a z oběti se stává apatická loutka.⁷⁴

System mučení nebyl původně jednotný, záleželo na městské radě, jaký způsob si zvolila. Rovněž délka mučení byla libovolná. Prvním skutečně cenným pramenem o tortuře je trestní zákoník Josefa I. z roku 1707.⁷⁵ Který přesně stanovil stupně mučení a celkový postup při tomto druhu výslechu. Dále pak z mučení vymezil šlechtické osoby, chlapce mladší osmnácti let, dívky pod patnáct a staré lidi nad sedmdesát let. Těhotné ženy nesměly být mučeny dříve než po uplynutí šestinedělí. A tak tortura dostala svoje přesně stanovená pravidla.

Po již zmíněném psychickém mučení následovalo fyzické. Postupovalo se od nejlehčích stupňů, jako bylo šňorování rukou, čili vazba, kdy docházelo k utahování šňůry omotané kolem předloktí nebo ramen. K důmyslnějším nástrojům jako palečnice či španělská bota. Oba tyto nástroje byly koncipovány tak, aby působily co největší možnou silou na omezenou část lidského těla. V prvním případě se jednalo o kluby palců, které se umístily do „*dřevěného či kovového rámu písmene M, v němž se zajistily plátkem na spodní části nástroje, který se ovládal klíčkou nebo křídlovou maticí.*“⁷⁶ Když se otáčelo maticí, plátek stále silněji tlačil na palce, dokud nedošlo k rozdrčení kloubů. Španělská bota byla kovová schránka, připomínající botu, do které se umístilo chodidlo a dolní část nohy. Poté se „*mezi ní a botu vpravovaly dřevěné klíny, dokud nebyla noha rozdrčená do té míry, že škvírami v botě prýštila krev, masitá tkáň a někdy dokonce i morek.*“⁷⁷ Posledním stupněm bylo tažení na skřipci. Za dlouhá staletí vývoje dostal řadu podob, ale prvotní účel byl natahovat obžalovaného, dokud nepovolily všechny klouby, svaly a šlachy a tím se údy neoddělily od těla. Jde o

⁷⁴ Tento stav se dá označit jako psychologická regrese, kdy dochází ke ztrátě samostatnosti a návrat na nižší úroveň vývoje. Subjekt ztrácí schopnost vykonávat náročnější tvořivé činnosti a vyrovnat se s řadou situací. INNES, Brian, *Dějiny mučení*, Praha 1990, s. 175–176.

⁷⁵ Constitutio Criminalis Josephina

⁷⁶ DONNELLY, s. 218.

⁷⁷ Tamtéž, s. 212.

velice bolestivou metodu, která byla u zarputilejších podezřelých doprovázena pálením ohněm, poléváním horkým olejem apod. Jsou známé i skřipce, kdy byly na jednotlivých žebřinách umístěny drobné ostny, které při natahování drásaly kůži na cáry. Stejného výsledku jako na skřipci zle dosáhnout pomocí obyčejné kladky⁷⁸. Při tomto způsobu byly oběti svázaný ruce za zády, za které byla poté přitahována pomocí lana, přehozeného přes kladku nebo prostý trám. Když se poté vězeň zvedá ke stropu, váha těla mu pomalu páčí ramena z kloubů. Někdy bývá agonie znásobována tím, že se dotyčnému přivázali k nohám několika kilogramová závaží.⁷⁹ Takto zavěšenou oběť pak trýznitelé pouštěli z výšky a trhavými pohyby zastavovali, takže působili mučenému nepředstavitelnou bolest.

Mučení prováděl kat se svým pomocníkem v mučírně, která se nacházela snad v každém šlechtickém hradu a zámku, nebo ve sklepeních městských vězení. Výpovědi mučených zapisovali přísedící písaři do smolných či černých knih. Výslechu se navíc účastnili vybraní členové městské rady a rychtář. „*Pro pány konšely, kteří se výslechu účastnili, byla obvykle připravena jídelní tabule s pohoštěním, protože tortura bývala často považována za atraktivní podívanou, na níž se zvali mnozí význační hosté i z okolních měst a také místní šlechta.*“⁸⁰ Následné „důkazy“ se poté předkládaly městskému soudu. Charakteristickým rysem městského soudnictví feudálního období bylo, že soudily nekvalifikované osoby – purkmistr a členové městské rady, vlastním povoláním řemeslníci a obchodníci.

Vyslýchání právem útrpným se vyskytovalo ještě v Tereziánské zákoníku, avšak smělo být použito pouze při obvinění z hrdelních zločinů, mezi které stéle náleželo čarodějnictví a kacírství⁸¹. Tortura byla zrušena⁸² až na popud osvícenců v průběhu 18. století a to nejen v Habsburské monarchii, ale postupně ve všech částech Evropy.⁸³

⁷⁸ Strappado, oblíbená praktika španělské inkvizice

⁷⁹ ŠINDELÁŘ, *Cesta...*, s. 56.

⁸⁰ Tamtéž, s. 51.

⁸¹ HONCOVÁ, Jaroslava, *Mučení jako metoda výslechu*. In: České vězeňství, 1997, 2, s. 70.

⁸² Roku 1776 dílčí změna v Tereziánské zákoníku a zákaz užívání tortury, až roku 1787 v novém Obecném soudním řádu kriminálním byla tortura definitivně zrušena

⁸³ ŠINDELÁŘ, *Cesta...*, s. 59.

5. Tresty

Jak již bylo řečeno, trest měl být obrazem spáchaného činu, a proto bylo často přesně definována míra potrestání za daný přestupek proti společnosti. Účel byl jednak informativní, kdy poukazoval na nesprávnost chování. Od starověku až do konce 18. století bylo cejchování způsob, jak označit odsouzence rozžhaveným železem. Takovýto člověk měl doživotní znamení své hanby a tím byl vyloučen ze společnosti. Tyto cejchy se lišily podle země a povahy zločinu. Nejčastější místo byla však tvář nebo ruka. Tvar byl povětšinou písmeno, které připomínalo jeho zločin.⁸⁴ Obdobou cejchování bylo propalování žhavým železem, připomínajícího pohrabáč. Drobným zločincům byly v různých částech těla vypalovány otvory. Lhářům a krvepřísežníkům byly takto vypáleny otvory do jazyka, kdežto opilcům a zlodějíčkům byly poznamenány uši.

U méně závažných deliktů, nebo při prvním rozporu se zákonem, bylo přistupováno k mírnějším trestům, které měly motivační charakter a umožňovaly zlepšit chování odsouzeného, samozřejmě pod pohrůzkou tvrdší perzekuce při opakovaném porušení zákona. Používalo se potrestání na principu ztráty cti. I když to tak asi nevypadá, ale i tyto tresty měly svůj účel, protože dříve si každý zakládal na vlastní pověsti, neboť to bylo leckdy to jediné, co měl. A mnoho lidí si velice dobře rozmyslelo, jestli obchodovat s někým, kdo je znám tím, že si na něj ukazují prstem. Tresty veřejné ostudy byly určeny především opilcům, nepoctivým obchodníkům a hlavně svárným ženám. Usvědčení provinilci byly uvězněni v pranýři nebo kládě, což jsou nástroje, které se nacházely snad v každém větším městě. Umisťovaly se na věřených prostranstvích, především tržištích.⁸⁵ Do tohoto zařízení se uzavíral krk, zápěstí, někdy i kotníky a tím se znemožnil odsouzenému jakýkoli pohyb. Kromě menšího nepohodlí nezpůsobovalo samo o sobě větší újmu na zdraví, a proto bylo věznění v kládě kombinováno s bičováním, nebo trestem hladovění.⁸⁶ Přenosnou nebo i mobilní

⁸⁴ vypálené B (rouhač – blasphemer), F (falsehood – lhář), R (lotr – rouge), T (thief – zloděj), V (vagabond – tulák)...

⁸⁵ DONNELLY, s. 251.

⁸⁶ Tamtéž, s. 252.

obdobou těchto nástrojů byly housle či píšťala, které dovolovaly odsouzeného vodit na řetězu jako psa. V dnešní anonymní společnosti a době kdy slovo nic neznamená, by tyto tresty asi ztratily svou účinnost.

Pro ty, jenž bylo už příliš pozdě, posloužily jako odstrašující (preventivní) příklad pro ty, kteří snad zvažovali jakkoli vystoupit proti společnosti.⁸⁷ I z tohoto důvodu se perzekuce konaly veřejně a v takovou denní dobu, aby se jich mohlo účastnit co největší počet diváků, kterými byly považovány za napůl oficiální svátek, kdy se zavíraly obchody. Kapitální tresty byly mnohdy ještě doprovázeny zotřujícími, které kat vykonával cestou na popraviště. Patřilo mezi ně bití, bičování nebo vláčení za povozem či koňmi. Dále byly vykonávány jako součást exekuce, případně po ní na již mrtvém těle. To bylo např. sekání částí těla, štípání kleštěmi a nabodávání hlavy na kůl.

5. 1. Ukřižování

Výraz ukřižování evokuje ve čtenáři jméno Ježíše Krista, ale trest ukřižováním znali už staří Egypťané, Kartaginci i Peršané. Křižovalo se jak zaživa, tak posmrtně pro výstrahu. Tyto kříže pak lemovaly nejčastěji veřejné komunikace, jako tomu bylo při povstání vedeného Spartakem, kdy po jeho potlačení Římané ukřižovali na šest tisíc otroků a jejich těla poté vroubila celou cestu z Capua až do Říma. Kříže měly nejčastěji tvar písmene X, kterému se říká podle svého mučedníka – svatoondřejský. Dále pak Y, T a ten se někdy užíval i v obrácené poloze, kdy hlava směřovala dolů.⁸⁸ Odsouzenec byl často ke křížům přivazován, ale častěji byl přibíjen pomocí hřebů. Ty nebyly zatloukány do dlaní, protože tíha těla by dlaně rozdrtila a tělo by spadlo z kříže dolů, ale umísťovaly se do zápěstí a to do úzkého prostoru mezi kostmi čímž nezpůsobily žádné větší škody, avšak přichycení bylo velice pevné. Pokud jde o nohy, ty mohly být položeny vedle sebe a každá přibita vlastním hřebem, nebo přes sebe a přibity najednou. Ať tak či tak je zajímavé, že ukřižovaný člověk nezemřel na vykrvácení, nebo hladem,

⁸⁷ SOCHŮREK, s. 18.

⁸⁸ MONASTIER, s. 55

což sice nebylo výjimkou, ale nejčastěji to bylo udušení.⁸⁹ Ukřižovaný mohl dýchat jedině, když se pokusil opřít. To mohl udělat tak, že se přitáhl za paže, které byly ovšem přidrženy hřeby, což způsobovalo nesmírnou bolest. Některé starověké národy umožňovaly trest zmírnit tak, že byly odsouzení zlomeny nohy, aby se mu znemožnila možnost se opřít a tím došlo k rychlejšímu udušení. Po několika dnech obcházeli, vykonavatelé trestu kříže a propichovali nebožáky kopím. Ne však, aby ukončili jejich trápení, ale aby zjistili, jestli ještě žijí. Velice často se stávalo, že odsouzenec omdlel a probudil se při sundání z kříže a následném pohřbívání, proto aby se těmto nehodám předcházelo, byly těla takto kontrolována. V Evropě nepřipadalo v úvahu trestat zločince ukřižováním, což by „bylo to rouhání nejhrubšího zrna“⁹⁰, ale v Orientu a v Asii ukřižování přetrvalo až do novověku.

5. 2. Oběšení

Věšením se trestaly nejen všechny majetkové delikty, ale často i zcela nepatrné prohřešky.: „*Prostý lid byl nevyčerpatelným zdrojem oběšenců.*“⁹¹ Teprve od 19. století bylo oběšení bráno jako běžný způsob poprav, neboť od té doby byla šibenice opálena propadlem, do něhož odsouzenec spadnul a tím si zlomil vaz. Tento způsob byl velice vzdálený běžné praxi poprav ve středověku, kdy se odsouzenec cukal na šibenici i dvacet minut, než se konečně udusil. V mnoha případech se musel kat pověsit odsouzení za nohy, aby urychlil jeho udušení. Od roku 1880 byla povinně zavedena pitva a bylo zaznamenáno mnoho případů, kdy se „oběšený“ probudil na pitevním stole.⁹² Z tohoto důvodu bylo zřízeno několik komisí, jejichž úkolem bylo pečlivě prozkoumat všechny problémy spojené s trestem smrti a vyvodit patřičné závěry. Jako nejrychlejší a nejjistější způsob byl označen tzv. long drop⁹³, což v praxi znamenalo zlomení krčních obratlů náhlým pádem.

Trest oběšením byl považován za velice ostudný, protože se oběšenci

⁸⁹ DONNELLY, 253.

⁹⁰ MONASTIER, s. 60.

⁹¹ Tamtéž, s. 214.

⁹² Tamtéž, s. 217.

⁹³ KERRIGAN, s. 174.

nechávali na šibenících tak dlouho, dokud se tělo nerozpadlo, nebo se o něj nepostarali ptáci. Proto byl tento druh trestu určen převážně mužům a ženy byly upalovány nebo pohřbívány zaživa, neboť mnohým lidem byl nepříjemný pohled na tlející obnažené ženské tělo a mravokárci projevovali značnou starost, aby diváci oběšeným ženám nenahlíželi pod sukně. Šibenice téměř vždy stávala na viditelných místech.: „*Stala se tak nejvíce nenáviděným symbolem vrchnostenské moci nad životem a smrtí.*“⁹⁴ Její podoba se omezila na několik základních tvarů a to obráceného písmene L, v pravém úhlu zpevněného příčným trámem. Nejpoužívanější byla šibenice složená ze dvou svislých dřevěných sloupů se spojujícím trámem na jejich horním konci. Výhodou tohoto typu šibenice bylo, že byla jednak stabilnější a pevnější, ale především na ní mohlo viset i několik oběšenců najednou. Mnohem větší rozmanitost bychom našli u způsobů vykonání poprav. Rychlost smrti se dala také ovlivnit délkou provazu, nebo uvázáním smyčky. Takže když byl provaz, až příliš dlouhý mohlo dojít k úplnému oddělení hlavy od těla a když byl naopak krátký, agonie trvala nekonečně dlouho. Z tohoto důvodu kati před samotným procesem složitě vypočítávali délku lana dle odsouzencovy váhy, výšky nebo obvodu krku, aby předešli podobným „nehodám“. Avšak i přes tato drobná úskalí je oběšení nenáročná a jednoduchá metoda usmrcení a i proto je často volena jako způsob sebevraždy, neboť smyčku si lze použít téměř kdekoli.

Usmrcení uškrcením se provádělo vcelku běžně, ale ve Španělsku se tento způsob stal standardní metodou poprav zločinců všeho druhu. K tomuto výkonu trestu se užívala garota, což byla nízká stolička připevněná ke sloupku se železným límcem na kličku. Oběť byla usazena a šroub se utahoval, dokud límec nakonec oběť neuškrtil. Při tomto typu poprav docházelo často k lámání hrtanu a obratlů. Škrčení bylo leckdy ranou z milosti. Člověk, který spolupracoval při svém vyslýchání, nebo si toto privilegium zasloužil jiným způsobem, byl katem nejdříve uškrcen a poté se pokračovalo v soudem uloženému trestu, například v upalování nebo lámání kolem. Veřejnost se samozřejmě o tomto skutku

⁹⁴ BARRING, Ludwig, *Trest smrti v dějinách lidstva*, Praha 2008, s. 63.

nesměla dozvědět.

5. 3. Upalování

Upalování bylo jedním z nejrozšířenějších trestů. Oheň spolu s vodou byly živly, které mají pro provinilce očistný charakter, tím z něj smyjí všechny hříchy a nevinnému neublíží. Proto byl určen především pro žháře, traviče, homosexuály, sodomity a především čarodějnice, čaroděje a jejich pomahače. Z toho důvodu se mu největšího rozmachu dostalo během náboženského pronásledování a honů na čarodějnice. Roku 1564 byla na hranici upálena Markyta, která byla šenkýřkou na Baště. Byla usvědčena z čarodějnictví, když se na mučidlech doznala k uřezávání měkkých částí oběšenčům i kostí, které stloukala na prach a míchala s bylinkami.⁹⁵ Tortura si během této doby přišla na své, neboť platilo, že čarodějnici nelze odsoudit bez jejího doznání, ale jen doznání vynucené bolestí a utrpením mohlo vycházet skutečně ze srdce. Bylo vydáno mnoho příruček pro ty, kdo je pronásledoval. V Čechách se v největší povědomost dostala kniha „*Malleus Maleficarum*“⁹⁶ (Kladivo na čarodějnice). Obsahující i návod pro inkvizitory, jak nejlépe usvědčit obviněné ze spolku s ďáblem. I přesto že ji katolická církev podrobila silné kritice a následně ji zařadila na seznam zakázaných knih, byla to hned po Bibli nejtíštěnější kniha.⁹⁷ Dobové instrukce se v ní zaměřují na způsob mučení, zejména jeho řazení do určitých na sebe navazujících stupňů.

Nejdříve byla na obžalovaném provedena lehčí tortura pomocí palečnic, poté se přistupovalo k natahování na skřípec či jiných forem mučení, která byla provázena, neustálím kladením otázek se zavádějícími odpověďmi. Španělská inkvizice se zpočátku své existence držela pravidla, že v průběhu mučení nesmí být prolita krev mučeného, proto používala zvláštní druh mučení vodou.: „*Obžalovaný byl položen na zem nebo na dřevěnou vyvýšenou desku. Ruce a*

⁹⁵ BISINGER, Zdeněk, BISINGEROVÁ, Marie, *Kutnohorský manuál práva útrpného*, Kutná hora 1987, s. 62.

⁹⁶ *Malleus maleficarum* je latinsky psaná rukověť, jejíž autorství bylo později přičteno Henriku Kramerovi a Jakobu Sprengerovi. Není však původním rukopisem, odvolává se na spis obdobného charakteru, který pod názvem *Direktorium inquisitorium* vydal roku 1376, Nicolas Emmerich (pozdější inkvizitor pro Aragonii).

⁹⁷ SLUŠNÝ, s. 96.

*nohy mu přidržovali buď katovi pomocníci, nebo je měl pevně svázané řemeny. Pak mu kat zaklonil hlavu, otevřel ústa, strčil do nich trychtýř a začal lít velké množství vody.*⁹⁸ Když se mučený bránil polykání vody, dostávala se mu do plic a docházelo k pocitu tonutí. V případě že vodu polykal, tak se mu zanedlouho naplnil žaludek, čímž vznikl silný a bolestivý tlak. Znamé je i „suché potápění“, kdy se mučenému přetáhne přes hlavu igelitový sáček. Pro zvýšení účinnosti, může obsahovat chilli, skořici nebo jemný cementový prach.⁹⁹

Pokud obžalovaný podlehl fyzickému nátlaku a přiznal se, čekalo ho jisté upálení, které pro něj bylo leckdy vysvobozením. Pokud se nepřiznal, plamenům stejně neunikl, neboť inkvizitoři měli v záloze „*stigma sagarum*“, která vznikala jako důsledek spolku s ďáblem. Takže i nevinné mateřské znaménko mohlo nevinného člověka dostat na hranici, kde záleželo už jen na typu hranice, jak dlouho bude ještě nebožákovo utrpení trvat. Nejmilosrdnější způsob bylo, když je hranice postavena okolo kůlu ve výši celého těla. Oheň rychle uchvátí tělo a smrt přichází brzy. Je zajímavé, že při tomto upálení člověk nezemřel na popáleniny nebo udušení, jak by se předpokládalo, ale pitva by prokázala utopení. Pokud byl odsouzenec někomu trnem v oku, byl spalován pomalým plamenem a to tak, že je hranice postavena pouze do výši kolen a trvá velice dlouho, než se oheň rozšíří na celé tělo. Navíc bylo možné přes vysoké plameny pozorovat, jak se odsouzenec škvaří. Tento způsob si velice oblíbila španělská inkvizice.

5. 4. Stětí

Trest stětí je znám už ze starého Egypta. I když by se dalo v této souvislosti hovořit spíše o uříznutí hlavy. Perzekuce byly prováděny pomocí šavlí a nožů, což byl zcela zjevně mučivý způsob poprav. Až od dob užívání meče a sekery, jejíž těžkopádnost měla zaručit oddělení jedinou ranou, lze hovořit o jednom z nejrychlejších způsobů poprav, kdy jeho princip spočívá v oddělení hlavy od těla, které způsobí rychlou a bezbolestnou smrt. Poprava mečem se liší tím, že

⁹⁸ SLUŠNÝ, s. 167.

⁹⁹ KERREGAN, s. 83.

odsouzený neleží s hlavou položenou na popravčím špalku, ale klečí, nebo sedí na nízké stoličce s hlavou vzpřímenou či mírně vysunutou vpřed.

Úspěch popravky plně závisí na katově zručnosti. Bylo velice důležité, aby hlavu uťal jedinou ranou, protože stínání byla mistrovská disciplína, často sledována četným publikem, vyčkávající na smrt odsouzeného. A jelikož je člověk bytostí nedokonalou, jsou známé případy poprav, kdy kat nedokázal zabít odsouzeného ani po desítkách ran, ať už se jednalo o sekeru meč či jiný nástroj a to vedlo k tomu, že byl kat vystaven násilí ze strany rozzuřeného davu, ale vrchnost nešíkovnost katů často tolerovala, neboť jich bylo málo. Když si Bojkovičtí radní pozvali roku 1636 kata z Uherského Brodu, který měl stít souzenou Annu Krchňáčku, povedlo se mu to až na třetí pokus a zbytek hrdla odřízl nožem. Na následnou stížnost do Brodu, jim bylo odpovězeno, „*že kata trestat nebudou, protože jsou rádi, že vůbec nějakého mají.*“¹⁰⁰ Tento nezdár však nebyl ojedinělou záležitostí a někdy byli kati nebezpeční i sami sobě. Popravčí mistr Adam z Lipníku na Bečvou si při nezdařilé popravě mečem, sám uťal dva prsty.¹⁰¹ Do budoucna bylo potřeba vyvarovat se takovýchto lidských selhání a zefektivnit proces popravky.

Dle konstrukce můžeme za jakého si prapředchůdce gilotiny, označit stínání pomocí tupého prkna. Krk byl zachycen v pranýři, ale místo ostré čepele byl přesekán údery palice do tupého prkna, umístěného v drážkách. Tento způsob byl velice bolestivý, nehumánní a pomalý. Později bylo prkno nahrazeno ostřím, ale až od 14. století se objevily nástroje s pohybovými čepelemi, které je možné považovat za předchůdce dnešní gilotiny.¹⁰² Asi nejzásadnějším rozdílem bylo ustálení výšky břemen a hlavně zešíkmení čepele. Gilotina se skládá z několika částí.: „*Má dva rovnoběžně svíslé trámy, které nahoře spojuje příčné břevno. Na vnitřní straně rámu je vydlabaná v celé délce drážka, v níž je kolejnice*

¹⁰⁰ ŠINDELÁŘ, *Cesta...*, s.107–108.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 108.

¹⁰² Gilotina je z částí neprávem spojována se jménem doktora Guillotina, který svůj život zasvětil snaze zachránit životy mnoha francouzských dětí pomocí očkování proti neštovicím a jeho jméno je známo především kvůli stínacímu stroji, na kterém tisíce lidí přišlo o život. Guillotin usiloval o rovnost všech na prahu smrti a doktor Louise mu jeho myšlenku pomohl zrealizovat.

*přidržíjící nůž. Čepel nože má délku osm palců a výšku šest palců.*¹⁰³ Horní část nože je rozšířena jako u sekery a často bývá opatřena ještě o závaží. V dolní části je umístěn špalek s vykrojeným místem, kam odsouzený pokládá krk. Aby bylo možné jeho hlavu znehybnit, přiklápí se krk v úrovni šíje železným pŕlměsícem. Jakmile bylo vše připraveno, kat povolil čepel nože, která svou tíhou a zrychlením oddělí hlavu od těla. Relativní neúčinnost rovného ostří, jež tkáň spíše drtilo a rvalo, nahradil nový tvar čepele se skoseným ostřím. Pochmurný nástroj byl skutečně dítětem své doby, který ztělesňoval přechod od řemesla ke strojům a reprezentoval myšlenku rovnosti všech před zákonem. Za stejný zločin má stihnout provinilce i stejný trest bez ohledu na stav, postavení či urozenost. V Čechách vznikl také jeden exemplář slavné gilotiny. Nachází se v pankrácké sekyrárně, jako smutná vzpomínka na dobu německé okupace, kdy pod jejím nožem skončilo celkem 1079 osob.¹⁰⁴

5. 5. Lámání kolem

Lámání údů kolem je jedním z nejstarších trestů jaké soudy ukládaly. Tento způsob mučení a popravy se vykonával rozmanitými metodami, ale cíl byl vždy stejný, zpřelámat všechny kosti a klouby v těle bez porušení kůže, nebo způsobení smrtelného poranění. Poté bylo bezvládné tělo vpleteno mezi loukotě kola a vztyčeno, aby každý viděl výsledek. Oběť poté pomalu umírala hladem, žízní nebo vlivem vnitřních zranění. Milostivější varianta spočívala v tom, když kat zasadil smrtelnou ránu do hlavy, ať už před přelámáním údů, nebo po něm. Takovýto trest smrti byl považován nejen za velice bolestivý, ale i potupný a proto byl určený především vrahům a lapkům. Tímto způsobem byl popraven i jistý Jíra Tomků, živící se jako šturcír, za čtyřnásobnou vraždu a následné krádeže. Byl podroben právu útrpnému, kde se ke svým činům doznal a následně odsouzen ke smrti v kole. Dne 29. 10. 1552 byl rozsudek vykonán.¹⁰⁵

¹⁰³ MONESTIER, s. 244.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 371.

¹⁰⁵ BISINGER, s. 32.

5. 6. Pohřbení zaživa

Tento trest byl znám ve všech kontinentech a všech dobách. Spočíval v zahrabání živé osoby do země, která následně umírala dlouhou a bolestivou smrtí. Byl určen především ženám, které se jakkoliv provinily proti své počestnosti nebo potratily či zabily vlastní dítě. Za tento zločin byla souzena Anna z Pertoltic (na Kutnohorsku), která se při právu útrpném přiznala k vraždě novorozence - „*měla sem dítě živý a měvši jej i rdousila sem je za krk až jsem je zardousila a vono kviklo a potom sem je vrhla do studnice.*“¹⁰⁶ Dále byl náhradou za zločiny, které se v případě mužského odsouzenec trestaly oběšením. Středová společnost totiž nesnesla pohled na bezvládné ženské tělo houpající se na konci provazu, nebo jiným způsobem se odhalující. Proto tento trest stihl i Kateřinu Haltýřskou, která se podílela na třech loupežných vraždách a krádežích. Po potvrzení svých činů při právu útrpném byla dne 7. 5. 1563 zaživa zahrabána a probita kůlem. Zatímco její společník byl odsouzen lámání kolem.¹⁰⁷ Tato popravčí praktika postupně z kronik vymizela nebo o ní mlčí. Avšak postupem času a zdokonalováním popravčích metod, jsou ženy častěji odsuzovány ke stětí i oběšení.: „*V Indii přežila tato praxe až do začátku 20. století, protože náboženské zvyklosti některých národů žádaly, aby byla žena pohřbena zaživa po boku zesnulého manžela.*“¹⁰⁸ Bylo to usmrcení z náboženských důvodů, stejně jako upalování vdov – satí.

¹⁰⁶ BISINGER, s. 49.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 60.

¹⁰⁸ MONASTIER, s. 64.

6. Závěr

Na předchozích stránkách jsem se snažila uvést všechny podstatné informace o vývoji trestního práva, které bylo hlavně ve svých raných formách často ovlivněno předsudky a společenským postavením obžalovaného. Ten stál v nerovnoměrném postavení proti žalobci, který byl zároveň soudcem. Dotyčný musel prokázat svou nevinu, i když často nevěděl, z čeho je přesně obvinován. Často docházelo k vykonstruovaným procesům, jejichž cílem bylo obohacení se na úkor obžalovaného, neboť pokud mu byla prokázána vina, byl mu zbaven veškerý majetek. Tento druh soudního procesu hojně využívala inkvizice. U městských soudů zasedala rada, která byla složena z místní honorace a bez jakéhokoliv předurčujícího vzdělání rozhodovala o životě a smrti. Při prvním kontaktu se zákonem, se nejčastěji přistupovalo k mírnějším trestům, pokud se ovšem nejednalo o méně závažné delikty. Obvyklé bylo vypovězení doplněné zneuct'ujícími tresty, samotné vypovězení nebo i propuštění bez trestu. Zpřísněný postih by měl následovat při spojení s jinými delikty, recidivě, ale ani to nebylo pravidlem. Nejprísněji byly trestáni lidé, kteří nějak vystupovali proti ideje státu, vrazi a zloději.

Důkazní materiál za zakládal na „dobrém slovu“, nebo na projevu boží vůle, při ordálovém řízení. Hlavní těžiště mé práce spočívalo v demonstraci průběhu soudního řízení a prosazování tortury jako nejstíženějšího důkazního materiálu. Právo útrpné čerpalo ze strachu a křehkosti lidského těla, tyto faktory byly použity proti obviněné osobě, kterou čekalo už jen vysvobození ve formě smrti. Často inkvizitorský post zastávaly sadistické osoby, které se pohledem na mučené bavily, nebo se jinak realizovaly. Ale co když i oni byly jen oběťmi své doby? Podobně jako je tomu u alkoholu a drog, zhoršuje se návyk a ke škodlivé látce se přivyká. Stejný poznatek bychom mohly převést na mučení. Trýznitel, který je zvyklý na existenci tortury, je k této praktice mnohem tolerantnější, až netečný. Profesor psychologie Stanley Milgram si chtěl experimentem ověřit, do jaké míry je možné donutit „subjekty“, aby jednaly proti svému přesvědčení. Chtěl tak vysvětlit nacistické hrůzy a systematické vyhlazování židovského

obyvatelstva lidmi, kteří jen „plnili rozkazy“. Experimentu se účastnili studenti, jejich úkolem bylo klást subjektům otázky a při chybné odpovědi měl dát student-examinátor lehký elektrický šok. I přes zjevné bolesti dotazovaných¹⁰⁹, více než polovina studentů v dotazech pokračovala a vědomě ohrožovala zdraví a životy nevinných lidí, jen proto, že jim to bylo řečeno. Ještě horších výsledků dosáhl profesor sociální psychologie Philip Zimbardo, který zorganizoval akci, která je známá jako stanfordský vězeňský experiment. Chtěl si ověřit, jestli se dobří lidé, na špatném místě dokáží z jeho vlivu vymanit, nebo je pohltí. Zimbardo nahodile rozdělil skupinu studentů do rolí vězňů a dozorců a pod přesně vymezenými pravidly měli studenti žít v simulovaném režimu a budově připomínající vězení. Experiment byl nakonec po pár dnech ukončen s otřesnými závěry. Lidé, bez ohledu na to jak jsou vzdělaní a neškodní, jsou schopni dopouštět se hrůzných věcí. Mimořádně kruté činy konají, když si myslí, že jim to může projít, (věří, že se nikdo nedívá). Fanatické stíhání „nepřátelských spiknutí“, vedly k mnoha „justičním vraždám“ obhájené vynucenými přiznáními a jmenováním dalších spiklenců. Tak začíná hon na čarodějnice.

Po krutých výslechových metodách přicházely na řadu ještě krutější tresty, které měly odradit veřejnost od páchání podobných činů, ale kriminality málo kdy ubývalo. Veřejná poprava byla často vítanou podívanou a zpestření všedního života. Nejčastější způsoby perzekuce byly zmíněny v kapitole trestů, avšak to byla jen špička ledovce. V dějinách bychom našli mnoho vládců, kteří si libovaly v mučení a krutých popravách. Asi nejvíce se svým nemilosrdným chováním proslavil Vlad III., známý spíše jako „Vlad napichovač“. Jeho nejoblíbenější rozsudek bylo naražení na kůl. Dřevěný kůl byl pomalu zaveden do těla, dokud nevyšel podpažím nebo ústy oběti. Je známa i varianta zavedení jen do hloubky padesáti či šedesáti centimetrů, načež byl odsouzenec zasazen do vyhloubené jámy. Smyslem tohoto trestu bylo, že trest pokračoval bez jakéhokoli zásahu okolí. Vztyčený kůl pronikal do těla vlastní vahou, až nakonec z těla úplně vyšel. Vlad povýšil tento trest téměř „na umění“, kdy lidé takto potrestáni

¹⁰⁹ Nejednalo se o skutečný proud. Dotazovaní, byly najatí herci, kteří zasažení proudem jen předstírali, o čemž studenti neměli tušení.

vydrželi naražení na živu i dlouhé dny, neboť nebyl poškozen žádný důležitý orgán, který by způsobil jejich předčasnou smrt, a tak byli odsouzeni k umírání v nekonečné agonii. Jindřich VIII. nejen že s libostí popravoval své manželky, ale za jeho vlády jsme se mohly v Anglii setkat s trestem uvaření či usmažení za živa. Oproti těmto trestům se výkon práva v českých zemích zdá přiměřený. Bylo napsáno mnoho knih zamýšlejících se nad otázkou trestů smrti, lépe řečeno jestli popravovat či nikoliv a dodnes je toto téma předmětem veliké diskuze. Ve své práci sem se proto zaměřila na otázku „jak“ a nechala na každém, ať sám posoudí, jestli se jednalo o přiměřený trest. V průběhu doby však docházelo ke změně pohledu na kriminalitu a lze vysledovat také změnu v charakteru trestů. Namísto veřejných trestů se začínají postupně prosazovat tresty neveřejné a namísto odstrašujících a odplatných nastupují tresty nápravné. Do vzniku „moderního“ soudnictví je ještě daleko, ale některé z osvícenských myšlenek se k němu přiblížily více než pozdější soudní praxe. Změna názorů na Západě však nedokázala přesvědčit ostatní svět, aby respektoval integritu člověka a vzdal se hrdelního trestu.

7. Bibliografie

7. 1. Vydané prameny

ADAMOVIČ, Karolína, SOUKUP, Ladislav, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, Plzeň 2010.

BISINGER, Zdeněk, BISINGEROVÁ, Marie, *Kutnohorský manuál práva útrpného*, Kutná hora 1987.

KOLDÍN, Krystyan, *Práva městská království českého a markrabství moravského*, Praha 1876.

ŘEZÁČ, F. J.: *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*, Praha 1995.

SVÁTEK, Václav, *Paměti kata Mydláře*, Praha 2012.

ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Hrdelní příběhy tábořské*, Písek 2002.

7. 2. Literatura

BAJCURA, Lubomír, *Věznice Plzeň*. In: *České vězeňství*, 2003, 1.

BARRING, Ludwig, *Trest smrti v dějinách lidstva*, Praha 2008.

CORETH, Emerich, *Filosofie 17. a 18. století*, Olomouc 2002.

DONELLY, Mark, *Nejkrutější metody mučení v dějinách*, Frýdek-Místek 2012.

FRANCEK, Jindřich, *24. 10. 1517 Svatováclavská smlouva: Urození versus neurození*, Praha 2006.

FRANCEK, Jindřich, *Velké dějiny země koruny české*, Praha 2011.

FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 2007.

HONCOVÁ, Jaroslava, *Mučení jako metoda výslechu*. In: *České vězeňství*, 1997, 2.

CHALUPA, Jiří, *Inkvizice: Stručné dějiny hanebnosti*, Praha 2007.

INNES, Brian, *Dějiny mučení*, Praha 1990.

KERRIGAN, Michael, *The instruments of torture*, London 2001.

KREUZ, Petr, *Proměny organizace soudnictví v Čechách*. In: PEISERTOVÁ,

- Lucie, PETRBOK, Václav (eds.), *Zločin a trest v české kultuře 19. století*, Praha 2011.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích 3*, Praha 2004.
- MACEK, Jan, *Krajská správa v českých zemích*, Praha 1958.
- MALÝ, Karel, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1999.
- MONESTIER, Martin, *Historie trestu smrti: Dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost*, Praha 1998.
- RAUSCHER, Rudolf, *O krádeži a loupeži v českém právu zemském*, Bratislava 1929.
- SCHELLE, Karel, *Vývoj trestního řízení*, Ostrava 2012.
- SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, Praha 2008.
- SOCHŮREK, Jan, *Kapitoly z penologie. I. Díl: Úvod do teorie trestu a trestání*, Liberec 2007.
- ŠEDIVÝ, František, ŠEDIVÝ, Zdeněk, *Bory - Mírov*, Praha 2008.
- ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*, Praha 2015.
- TINKOVÁ, Daniela, *Zločin a trest na prahu občanské společnosti*. In: *Kulturně historická revue* 22, 2000, 1.
- UHLÍK, Jan, *F. J. Řezáč - reformátor vězeňství a školství 19. století*, Praha 1997.
- UHLÍK, Jan, *Minulost českého vězeňství, České vězeňství*, 1993, 2.

8. Resumé

8. 1. Resumé

Na předchozích stránkách jsem se snažila uvést všechny podstatné informace o vývoji trestního práva, které bylo hlavně ve svých raných formách často ovlivněno předsudky a společenským postavením obžalovaného. Při prvním kontaktu se zákonem, se nejčastěji přistupovalo k mírnějším trestům, pokud se ovšem nejednalo o méně závažné delikty. Obvyklé bylo vypovězení doplněné zneuctujícími tresty, samotné vypovězení nebo i propuštění bez trestu. Zpřísněný postih by měl následovat při spojení s jinými delikty, recidivě.

Důkazní materiál za zakládal na „dobrém slovu“, nebo na projevu boží vůle, při ordálovém řízení. Hlavní těžiště mé práce spočívalo v demonstraci průběhu soudního řízení a prosazování tortury jako nejstíženějšího důkazního materiálu. Právo útrpné čerpalo ze strachu a křehkosti lidského těla, tyto faktory byly použity proti obviněné osobě, kterou čekalo už jen vysvobození ve formě smrti. Často inkvizitorský post zastávaly sadistické osoby, které se pohledem na mučené bavily, nebo se jinak realizovaly.

Po krutých výslechových metodách přicházely na řadu ještě krutější tresty, které měly odradit veřejnost od páchání podobných činů, ale kriminality málo kdy ubývalo. Veřejná poprava byla často vítanou podívanou a zpestření všedního života. V průběhu doby však docházelo ke změně pohledu na kriminalitu a lze vysledovat také změnu v charakteru trestů. Namísto veřejných trestů se začínají postupně prosazovat tresty neveřejné a namísto odstrašujících a odplatných nastupují tresty nápravné.

8. 2. Resumé

On the previous pages I have tried to provide all important information on the development of criminal law, which was mainly in their early forms are often influenced by prejudices and social status of the accused. At the first contact with the law, most often chosen in a milder punishment, as long as it was not a less serious offenses. The usual punishment was accompanied degrading punishments alone or dismissal without penalty. Stricter penalties should be followed in connection with other offenses, recidivism.

For evidence was based on "good word" or manifestation of God's will, on trial proces. The main focus of my work consisted in a demonstration during the court proceedings and the enforcement important torture as evidence. Right torture drew from fear and fragility of the human body, these factors have been applied against the accused person, who was waiting only salvation in the form of death. Often inquisitorial post held sadistic persons who view the torture talking, or otherwise implemented

After a brutal interrogation methods came to a number of more severe penalties which should discourage the public from committing similar acts, but criminality hardly ever waned. Public execution was often a welcome sight and make special everyday life. Over time, however, there is a change of view on crime and can be seen also a change in the nature of punishment. Instead of public punishments begin to gradually promote the private punishments and instead of deterrent penalties and corrective retribution picked.